

A női/férfi identitás és tapasztalat

az előadások összefoglalója

2007. szeptember 7-8.

Szeged, Grand Café

Kerekasztal

A (női) identitás és a (női) testi tapasztalat problematikus viszonya: Iris Young emlékére

JOÓ MÁRIA – BARÁT ERZSÉBET, P. BALOGH ANDREA, RESCHNÉ
MARINOVICS SAROLTA, SÁNDOR KLÁRA ÉS ZSADÁNYI EDIT
ELTE BTK, Filozófiai Intézet, SZTE BTK

A konferenciát nyitó eseményeként rendhagyó módon egy kerekasztalbeszélgetéssel indítjuk. A beszélgetés résztvevői előzetesen elküldik egymásnak a Joó Mária által megfogalmazott vitaindítóra adott hozzászólásuk bő vázlatát, ebben megvitatandó téziseket, kérdéseket fogalmaznak meg. A kerekasztal résztvevői lesznek: Barát Erzsébet, P. Balogh Andrea, Reschné Marinovics Sarolta, Sándor Klára és Zsadányi Edit. Reméljük, hogy ennek révén a résztvevők is könnyebben bekapcsolódnak majd egy intenzív vitába. Gondolatainkat Iris M. Youngnak a női testi tapasztalat fenomenológiájára vonatkozó gondolataira reflektálva fogalmazzuk meg. A lehetséges témák, mely köré a vita szerveződik majd: a terhesség testi léte (pregnant embodiment), a mellek tapasztalata, a ruhák, az otthon. Joó Mária vitaindítója mindezt annak az elméleti kérdésnek a felvetéséhez használja, hogy miért problematikus, ha a női tapasztalatra, mint a női identitás primer megalapozójára hivatkozunk és eltekintünk annak történetileg változó normákba ágyazódottságától. Mit jelent az, hogy magát a testi észlelést, érzékelést is, tehát leírásukat, ábrázolásukat is, normatív változó diskurzusok szabják meg, mit és hogyan élünk meg vagy nem élünk meg. Konkrét kérdésekben megfogalmazva dilemmáinkat: Milyen tapasztalat az anyaság egy értelmiségi nő számára ma? Miért ez lenne az alapvető női tapasztalata, identitásának alapja, miért nem pl. alkotó értelmiségi volta, vagy leszbikus volta, vagy önálló (szingli) léte?

Előadások

ADAMOVITS JUDIT

Miskolci Egyetem, BTK, magyar-történelem szak, V. évf.

Mitől lesz egy „író” különleges?

A 19. század első felében megjelenő *divatlapok* Pozsonyról szóló cikkeinek kutatása közben találtam rá az általam elemzett írásokra, melyek az újságok rövid, személytelen híreivel ellentétben személyes mondanivalót hordoztak. Az írásokat még

érdekesebbé tette, hogy nő vetette őket papírra 1844-ben, olyan történelmi időkben, amikor a nők megszólalása a sajtóban igencsak korlátozott volt. Az *Életképek* hasábjain jelenik meg harminc darab levél, melyek Leonához szólnak. Az írójuk, Yole személyének kiléte izgalmas kérdésként vetődik fel. Előfordultak ugyan női levelezők az elemzett kor újságjaiban, de ez ritka dolognak számított, még a divatlapokban is. Ha írtak is, a lehető legkevesebbszer fordult elő, hogy női néven publikáltak. Ráadásul Yoléről, a levélíróról semmit nem tudunk, hiszen a neve harminc levélen keresztül az olvasóközönség előtt mindvégig titok marad.

Ki lehet hát ez a különösen merész, szókimondó, erkölcsnemesítő, olykor azonban következetlen író? Ki bújhat meg a *Yole* név mögött, ki az, aki olyan határozottan harcol a kor visszaságai ellen? A levelek sok megtörtént eseményt sorolnak fel, Yole írásai ennyiben konkrétabbak az átlagos, szokásos, érzelgős-patetikus reformkori publicisztikánál. Pedig a *levélíró* közhelyes, előre kidolgozott panelekből építkezik, a divatos kultúra rabja, ami nem sokat javít a levelek stílusértékén, viszont írásaiból jól rekonstruálható a divatozó erkölcsi normarendszer és az annak megfeleltethető viselkedéskultúra.

ANNUS IRÉN

SZTE BTK, Amerikanisztika Tanszék

Nemek, szerepek, életterek – otthon

A magyar piaccgazdasági struktúra kialakulásának egyik hozamaként jelentősen megnőtt a gasztronómiával, lakáskultúrával, kertészkedéssel foglalkozó kiadványok száma, melyek különböző ideológiák mentén kísérelték meg 45 év szocialista szemléletmód, életrend, esztétikai értékrendszer és tárgyi kultúra egyfajta korrekcióját, illetve azok átrendezését oly módon, hogy a követendő példaként aposztrofált nyugati és egzotikusnak kikiáltott egyéb kultúrák szokásait, életmódját és tárgyait próbálták meghonosítani a hazai otthonokban. Az USA-ban leginkább Martha Stewart nevével fémjelzett, az ideális nő alakjában egyesülő, igazi családi otthont teremtő lény otthon van a gasztronómiában, a lakberendezésben, kertészkedésben, sőt, még otthona felújítását is levezényli. Jelen előadás megkísérli feltérképezni, miként jelennek meg az említett életmód-kiadványok beszédmódjában, azok különböző metszéspontjaiban a mai magyar otthon-modellek, az azok által implikált életmódok, női és férfi terek, s az ezekhez kapcsolódó szerepek.

ANTONI RITA

SZTE, Angol-Amerikai Intézet, PhD hallgató

A *femme fatale* figura: vonzó vagy elutasítandó női identitáskép?

Jelen előadás a *femme fatale* figurában rejlő ellentmondásokat vizsgálja irodalmi reprezentációk segítségével. Különösen arra a kérdésre keresem a választ, hogy feloldható-e a figura (legalábbis látszólagos) hatalmi pozíciója (férfiaktól való függetlenség, a törődés etikájának aggályaitól és hagyományos női szerepektől,

kiszolgáló pozíciótól való eltávolodás) és az (egyes kritikusok szerint) őt létrehozó társadalmi-kulturális ideológiai gondolatközeg között feszülő ellentét, melyet a szabad, autonóm nők démonizálásából és a kapcsolatok hierarchikus szemléletéből vezetnek le. Női érdekeket szolgál-e a *femme fatale* mint irodalmi eszköz, vagy éppen azok ellen munkálkodik? Lehetséges-e egyáltalán a kitörés a konformista áldozatszerep és a nem alárendelt nő démonizált pozíciójának dichotómiájából az egyéni szabadság és az autentikus, egyenrangú kapcsolatok, fluid identitások és hierarchiaviszonyok irányába?

BAJNER MÁRIA

PTE IGYFK, Pedagógusképző Intézet

Az internetes párkeresők kötelező történetei

Az internetes véleménynyilvánító fórumok és csevegőcsatornák vizsgálatával új terület nyílt meg a gender-kutatások számára is: az eltérő beszédmódok, sztereotípiák, nyelvi viselkedésminták, a női-férfi beszédben és írásban rejlő különbségek elemzése az eddigi gender-tapasztalatok kiszélesedéséhez járulnak hozzá. A dolgozat elsősorban a párkereső weboldalak bemutatkozó szövegeit, a weblogokat, és a csevegő fórumokat vizsgálva arra keresi a választ, hogy az idealizált női-férfi szerepeknek mennyire képesek megfelelni vagy éppen azoktól eltérni mindazok, akik saját népszerűségüket vagy a másik nemnél elért sikerüket a postaládájukban landoló üzenetek alapján mérik. A vizsgálódás kiterjed a személyes, a társadalmi és az intim nyelvhasználat közti különbségek taglalására, az eltérő stílus- és névhasználatra is. Az elemzés mindemellett kitér a narratív kelepccére, a fénykép és a szövegek ellentmondásaira ugyanúgy, mint a kötelező történetek kereteire, a kultúra emblematisztikus kódjaira. Az interaktív oldalak eléréséhez, a naplókhoz való hozzáféréshez a kutatónak regisztrálnia kell magát, amely a személyesség, a személyes érintettség, a tapasztalatban rejlő hitelesség és a tudományosságra való törekvés kérdéseinek ellentmondásait feszegeti.

BERZLÁNOVICH ILDIKÓ

ELTE BTK, Mai Magyar Nyelvi Tanszék

Nemek és diskurzus. A társadalmi nem vizsgálata női magazinokban a kritikai diskurzuselemzés keretén belül

Kiterjedt szakirodalma van a kritikai diskurzuselemzésnek, emellett számos kutatás irányul a nemek és a diskurzus kapcsolatának, valamint a média és a diskurzus összefüggéseinek felderítésére. Ugyanakkor a kritikai diskurzuselemzés eddig kevésbé kutatta a szöveg és a nemek közti viszonyt, különösen nem vizsgálta a társadalmi nemet a média kontextusában. Ez az előadás azt próbálja igazolni, hogy a kritikai diskurzuselemzés mint elméleti és módszertani keret alkalmas a diskurzus és a nem kapcsolatának vizsgálatára s ennek kapcsán azt vizsgálja, milyen ideológiákat közvetít az írott média az olvasóközönség számára a társadalmi nemről, milyen nőkép

konstruálódik az elemzett szövegekben. Mindezek megválaszolására empirikus kutatást végeztem. A vizsgálat korpuszát az *Elle* magazin magyar nyelvű számaiból gyűjtött cikkek teszik ki. A diskurzus során a hatalommal bíró média a fogyasztás, az egészség-, a mozgás- és testkultusz, az ezzel járó teljesítmény-központúság és az énközpontúság ideológiáját közvetíti a női olvasóközönség felé. A szövegekben a hagyományos nőszerep helyett a sikeres, önálló nő képe jelenik meg. A vizsgálat azt is kimutatta, hogy melyek azok a nyelvi eszközök a különböző nyelvi szinteken, amelyek mindehhez hozzájárulnak.

BIRÓ ZSUZSANNA HANNA, NÉMETH ANDRÁS, PAP KATALIN TÜNDE
ELTE PPK, Neveléstudományi Doktori Iskola

Milyen hozadéka lehet egy szaktudományi tartalomelemzésnek a „gender”-kutatások számára?

Az ELTE PPK doktori programjának keretében 2007 tavaszán Németh András professzor inspirációjára megalakult egy hallgatói kutatócsoport, mely a magyar neveléstudomány rendszerváltás utáni fejlődéstörténetét elsősorban a tartalomelemzés, illetve a diskurzuselemzés módszereivel kísérli meg feltárni. Vizsgálódásunk a rendszerváltás utáni korszak négy legjelentősebb pedagógiai folyóirata – az *Educatio*, a *Magyar Pedagógia*, az *Iskolakultúra* és az *Új Pedagógiai Szemle* – szövegeinek az elemzésére terjed ki. Kutatásunk homlokterében nem a nemek közötti különbségek vizsgálata áll, ennek ellenére a meghirdetett konferencia egy kivételes lehetőséget ad számunkra, hogy kutatásainkat ezzel a sajátos szemponttal is kiegészítsük. Ismert tény, hogy a neveléstudományi szakszövegekben a szerzők legitimációs technikáinak egyike a gyakorlati ismeretekre, a saját szakmai tapasztalatra való hivatkozás. A pedagógiai tárgyú szakmai diskurzusokban két hagyomány egymás mellett élése figyelhető meg. Az egyik magát a gyakorlati eredményességre hivatkozva legitimálja s eredendően a néptanítói professzióhoz kötődő tudáskonstrukciós és ismeretközvetítő eszközökkel él. A másik, amely öndefinícióját az akadémiai értelemben vett tudományosságból meríti s történetileg a középiskolai (gimnáziumi) tanárság és az azzal szoros szövetséget alkotó egyetemi tanárság által képviselt „tudományos pedagógiát” jeleníti meg. Tudománytörténeti szempontból tehát a pedagógiai gyakorlatra, valamint a pedagógiai elméletre támaszkodó kommunikáció párhuzamos továbbélése elsősorban a pedagógusszakmák differenciálódásával áll összefüggésben, s nem igazán tartozik a „gender studies” tipikus témái közé, pedig vannak olyan jelenségek, amelyek a női emancipáció és a pedagógusszakmák, illetve a neveléstudomány fejlődésének kapcsolatára mutatnak rá. Ilyen például az a tendencia, mely szerint minél magasabb presztízsű egy szakma, annál lassabb ütemű a nők térnyerése, vagy az egyes neveléstudományi paradigmákon belül a nemek arányában megmutatkozó különbségek. Éppen ezért kísérletet tennénk arra, hogy kvalitatív és kvantitatív elemzések segítségével feltárjuk és értelmezzük a mindennapi tapasztalat megjelenését a legújabb neveléstudományi diskurzusokban – különös tekintettel a szerzők nemére, státuszára, intézményi beágyazottságára, illetve az egyes neveléstudományi paradigmákhoz való viszonyára.

A női és férfi identitást kifejező szerepek vizsgálata egy szövegtörzsben

A női és férfi identitás meghatározó eleme az adott kultúrában az egyének és/vagy a szociális környezet által elfogadott (nemi vagy nemmel kapcsolatos) szerepek, kulturálisan rögzült attitűdök vállalása. A kérdés beható vizsgálatakor tehát első lépésként a legfontosabb női és férfi szerepek és szerepkészletek behatárolása, vagyis egyfajta szereptipológia kialakítása. Az első kérdésünk tehát, amelyet szeretnénk előadásunkban körüljárni: melyek a legfontosabb női és férfi szerepek? Egy szereptipológia összeállítása pusztán egy dinamikus keret, amelyet az egyes szerepek tényleges megvalósítása, „eljátszása” — továbbá egy adott környezet általi elfogadása vagy elutasítása — tölt meg tartalommal. Mivel az elméletileg lehetséges szociális környezetek száma a különböző idő-, hely-, szociális- és kulturális dimenziókban szinte kimeríthetetlen, vizsgálatainkban konstruktív megközelítést választunk: a szerepeket szövegekben vizsgáljuk, és egy olyan szövegtörzset állítunk össze, amelyben minél változatosabb szövegek és szövegfajták fordulnak elő. A második kérdés, amire választ keresünk: milyen gyakorisággal fordulnak elő és milyen viszonyban vannak egymással az egyes szerepek a kialakított szövegtörzs egyes szövegtípusaiban? Vizsgálatunk módszere a *tartalomelemzés*. A legfontosabb szerepeket és szövegtípusokat egy kategóriaszótár összeállításával jellemezzük, és az összeállított szerepkategóriák hétköznapi, a társadalmi gyakorlatban használt jelentését napilapokban, folyóiratokban és az Interneten előforduló szövegekben, a kategóriák általános, kulturálisan rögzült jelentését pedig irodalmi — elsősorban prózai és drámai — szövegekben vizsgáljuk. Hipotézisünk az, hogy az egyes kategóriák (kumulatív) gyakorisága összefüggésben van a kategóriákhoz rendelt szerep(ek) elfogadottságának a mértékével.

BOJDA BEÁTA, ISZÁLY GYÖRGY BARNA, NAGY BENEDEK
IGEN Egyesület, Nyíregyházi Főiskola, Debreceni Tudományegyetem

A “technokrata” játékos neme, játéka és identitása

2004-ben készítettünk egy előtanulmányt amiben a számítógépes játékok képességfejlesztő hatásait vizsgáltuk magyar felsőoktatási hallgatókkal. Hipotéziseink szerint a játékok pszichológiai kiképzése és a géppel való kapcsolat (pl. egér használata) megfeleltethető a játék és személyiségfejlődés pszichológiában ismert kapcsolatrendszerének. Továbbá a játékok képességfejlesztő hatással bírnak. Kutatásaink árnyalt értelmezési terepének kialakításához 2007-ben integráltuk hipotéziseinkbe a gender-nézőpontot. A nézőpont szerint a biológiai és társadalmi nemek különbsége a játékokhoz való viszony férfiak és nők esetében eltérő. A nőknek tipikus felhasználói szokásai vannak (T. L. Taylor, K. Wright). Kérdés tehát, hogy a felhasználók egyéni és nemi különbségei mikor milyen képességeket fejlesztenek? Milyen folyamatokat regisztrálhatnak a kutatók, s mit reflektálnak maguk a játékosok? Kutatásunkban egyrészt a magyar játékosok nemi eltéréseire kerestünk

válaszokat. A számítógépes játékhasználat szokásait kívántuk feltárni. Módszerként az internet fórumbeszélgetéseinek szövegelemzéseit és egy erre alapozott kontroll vizsgálat elemzését alkalmaztuk. Az online közösség női játékosokkal kapcsolatos véleményvizsgálata meglepő eredményt hozott, közvetlenül átvezetett minket a jelen konferencia második alapfelvetéséhez: a kutató és kutatott, értelmező s értelmezendő kifejezhetőségének határproblémájához.

DARABOS ENIKŐ
SZTE BTK, Magyar Intézet

A férfi az férfi, az férfi, az férfi

Előadásomban a férfi identitás és az apa(ság) viszonyát vizsgálom Jánossy Lajos *Hamu és ecet* illetve Ficsku Pál *Gyerekvágy* című könyvében. Túl azon, hogy hangsúlyosan önéletrajzi (tapasztalati?) anyagból dolgozik, mindkét kötet én-elbeszélője a férfi identitás egy kitüntetett krízisét vázolja fel. A kortárs magyar irodalomban divatos apa-könyvek (Esterházy, Kukorelly, Györe Balázs stb.) után Jánossy Lajos is megteszi, hogy az apa figuráját mint a férfiidentitás modelljét állítja elő. Jánossynál az apa határozott elutasításának gesztusában szabadul fel az én (a fiú) és teljesedik ki íráskészsége, Ficskunál pedig a gyerekvágy, az apává lenni – esetleg kevésbé férfiasnak bélyegzett – vágya artikulálódik. Az egyik elutasítja, a másik vállalja a szerepet, csak hogy közben az apa-szerep is átértékelődik. Mennyiben érdekes még az apával való alkotói rivalizáció mitikus – és csontig rágott – témája, és hogyan újítható meg a kérdés a „gyerekvágy”, a mesterséges megtermékenyítés titkos szertartásait végigkövető apafigura kidolgozásával? Ilyen és hasonló kérdésekre keresem előadásomban a választ.

EKLICS KATA
PTE, Egészségtudományi Kar

A női médiaszemélyiség – avagy mit tehet a nő, ha politikai interjúvezető

Az előadás – egy szociolingvisztikai tanulmány részeként- női és férfi műsorvezetők politikusokkal készített interjúit vizsgálja, hangsúlyt helyezve a női beszélgetésvezető kommunikációjára. Arra keresi a választ, hogy milyen stratégiákat alkalmaz a női és milyen a férfi beszélgetésvezető, továbbá, hogy mennyiben befolyásolja a gender a stratégiaválasztást.

Mivel a politikai interjú egy speciális szituáció, ahol a valóságos és a szimbolikus hatalommal bíró felek között jön létre párbeszéd, különleges figyelmet érdemel az interjúvezető és az interjúalany nemi identitása és szerepköre. Vizsgálat tárgyát képezi a magyar kultúrában elvárt, elfogadott és/vagy elfogadható női médiaszerepkör. A mai Magyarországot Geert Hofstede (2004), kultúrakutató elmélete alapján végzett gyakorlati felmérések még mindig a maszkulin társadalmakhoz sorolják, így a társadalmi, gazdasági és politikai hatalmi pozíciók

többszörre férfiközben vannak. A kutatás arra is keresi a választ, hogy a médiában mennyire kapnak teret a férfias struktúrák, s milyen módon érvényesülhet a női műsorvezető ezen keretek között. A nőies hangvétel vajon eredményessé teszi az információszerzést? Az előadás példákkal illusztrálva próbálja megválaszolni a fenti kérdéseket.

FARKAS BEDE KATALIN

Budapesti Corvinus Egyetem, Politikatudományi Intézet

Identitászavarok a mai Magyarországon

Az előadás egy hosszabb lélegzetű munka első része. Az identitás problémáján keresztül kíván majd eljutni a konfliktus témaköréhez, a mai világunkra talán legjellemzőbb társadalmi és politikai jelenséghez. Nyelvileg a szimbólumok, a politikai humor, a tabu, az agresszió szerepét és fajtáit vizsgálja. A téma feldolgozásának hipotézise az, hogy a társadalmi egység hiánya az oka és akadályja annak, hogy Magyarországot ma egy szabadságon, egyenlőségen, jogállamiságon és egyéni szabadságjogokon alapuló társadalomnak nevezhessük. Társadalmi egység pedig nem jöhet létre akkor sem, ha „megbocsátunk, de nem felejtünk”. A dolgozatban a jelen magyar identitás összetevői, nagyon leegyszerűsítve, politikai, kulturális és etnikai jellegűek. A kérdés az, hogy elfogadható-e még Kallen meghatározása, aki „a biológiát végzetnek, az identitásukat származásilag meghatározottaknak” vélte, „mely identitások folyamatos csoportkülönbségeket képviselnek”. Végül elérkezünk Giddens (1999) *Harmadik Út*-jához. A brit politológus professzor szerint mai korunk három legnagyobb kihívása a globalizáció, a magánélet átforgalmazása és a környezetünkhöz, a természethez való viszonyunk átalakítása. A politika feladata az, hogy ezekben irányt mutasson, az eligazodáshoz segítséget nyújtson.

FERCSIK ERZSÉBET

ELTE BTK, Mai Magyar Nyelv Tanszék

„A keresztnevet a fiúk vigyék végig a családban” – és a lányok? A névadás motivációinak sajátosságai

A névadás gesztusa sok szempontból túlmutat a megnevezés tényén: beszédteként, társadalmi cselekvésként értékelhető. Joggal állíthatjuk, hogy az újszülött gyermek nevének kiválasztása sem csupán onomasztikai kérdés, hanem egyaránt feltárható belőle a társadalmi hagyományok és a társadalmi változások, valamint a szülői szerep, illetve a nemi identitás egyes vonásai. Az előadás – elsősorban a XX. század végi és a XXI. század eleji névtani kutatások eredményeit felhasználva – bemutatja a névadás leggyakoribb motivációit, kitér az olyan tipikus névadási indítékokra, mint a családi hagyomány; a rokonság, a baráti kör, a munkahely hatása; az esztétikai vonatkozások; az érdekes élmények, érzelmi előzmények, valamint az egyéb szempontok. Majd a kérdőívek és a személyes interjúk részleteinek felhasználásával azt vizsgálja, hogy az egyes motívumok milyen mértékben jellemzőek a fiúgyermek és a leánygyermek

névadásakor. Közelebről arra a kérdésre keresi a választ, kirajzolódnak-e markáns különbségek a különböző nemű gyermekek névadásában. Adalékokkal szolgál annak eldöntéséhez is, általánosságban mennyire tekintjük férfi, illetve női „dolognak”, esetleg közös szülői tevékenységnek a gyermek nevének megválasztását.

GÉRÓ GYÖRGYI

Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia és Társadalompolitika Intézet

A nemi identitás szinkrón és diakrón rétegei

A társadalom egyre komplexebbé válásával és az értékek pluralizálódásával egyre nehezebb választ adni arra kérdésre: mi is a közös és mi a különböző a *nőben*, illetve a *férfiban*. A nemi identitás összetett, nem homogén fogalom. Az egyéni szocializáció során először a világ kettéosztását éljük át: lányok vagy fiúk vagyunk, majd lassan sajátítjuk el a többi réteget, leszünk szeretők, élettársak, anyák/apák, szüleink gondozói, majd elsiratói. Másrészt átéljük – nőként vagy férfiként – a hivatás, a karrier különböző állomásait. A modern társadalomban tehát az identitás, és a nemi identitás is többretegű. Történeti szempontból sem egynemű és változatlan a nemi identitás tartalma. A társadalmi változások tükröződnek a nemek egymáshoz való viszonyának átalakulásában, de befolyásolják a nő és a férfi meghatározó jegyeinek, domináns tulajdonságainak fontossági sorrendjét is. Koronként is változik tehát a nemi identitás tartalma. Milyen rétegek tárthatók föl a nemi identitás történeti alakulásában? Mennyiben változtatták meg a társadalom fejlődésének tényezői (pl. az életkor meghosszabbodása, a gyermekszám csökkenése) az egyes alkotórészek dominanciáját? Vajon inkább a változás vagy a többé-kevésbé változatlan reprodukció a meghatározó?

GUBICSKÓ ÁGNES
SZTE, BTK

Eltérő fogások. Gordon Agáta: *nevelési kisregény*

Fogás: 'módszer'; 'zsákmány'; továbbá (küzdő)sportok (bokszt, birkózás stb.) szakkifejezése; többek között a 'fogoly', a 'foglalkozik', a 'fogalom' szó rokona. Dolgozatomban Gordon Agáta 2006-ban megjelent *nevelési kisregényét* próbálom megközelíteni, tehát egy identitás(le)építő *módszer megragadására* teszek kísérletet. Eddigi írásaimban főként kortárs osztrák írók (Ingeborg Bachmann, Peter Handke, Elfriede Jelinek) szövegeinek értelmezésével *foglalkoztam*, s a nézőpontom most is hasonló: milyen koncepciók, milyen mozgások figyelhetők meg a magyar író *regényében*? (Kezdeti) kérdésem, hogy mitől függ valójában vagy leginkább a pozitív változás, ha a nyelv (részben) lezáró jellegénél fogva saját(os) értelmezésekbe helyeződnek át a felvetett problémák? Itt nem csak a tökéletes megértés képtelenségére vagy az értelmezői képesség különböző fokára gondolok, hanem arra, hogy bizonyos elméletek szerint bizonyos hatalmi mozgalmak korántsem monolitikusak. Összeegyeztethetők-e Gordon Agáta *fogásai* a bizonyos

posztstrukturalista, dekonstrukciós szövegekben megjelenő csendes harc fogalmával-fogásaival, és ez hogyan működik? Egy korábbi dolgozatomban arról beszéltem, hogy a másodlagos szakirodalom kötelezővé tett, illetve kínos használata milyen (merev) értelmezői eljárást mutathat. Hasonló kérdésként merülhet föl most (is), hogy egy eredményeket bevallottan fölmutatni nem tudó (önreflexív) írás mennyiben kaphat teret, és mennyiben lehet eredménye.

HEVÉR LÓRÁNT

SZTE JGYPK, Magyar Nyelvi Tanszék

Nem és nyelvhasználat – Feminin férfibeszéd, maszkulin női beszéd

Tudományos tények születtek arról, hogy létezik a nőkre és a férfiakra külön-külön jellemző nyelvhasználat. Dolgozatom célja kideríteni, létezik-e feminin férfinyelv és maszkulin női nyelv, vagyis attól, hogy valaki homoszexuális, más nyelvi kódban beszél-e, mint a vele megegyező nemű heteroszexuális társai? Nyolcvan 20 és 28 év közötti magyar anyanyelvű fiatalot, 20-20 heteroszexuális nőt és férfit, illetve 20-20 homoszexuális nőt és férfit kérdeztem, vegyes összetételű, 60 kérdéses anonim kérdőíven. A kutatásból kiderül: amennyiben a vizsgált heteroszexuális férfiak és nők nyelvváltozatát egyfajta etalonnak tekintjük, akkor a homoszexuális beszélők nyelvhasználatát intim, bizalmas beszédhelyzetekben nem biológiai nemük szempontjából hasonlít a nők és férfiak beszédéhez. A vizsgált homoszexuális férfiak gazdagabb szókinccsel, nyelvileg kifejezhetőbb képi látásmóddal rendelkeznek, mint a vizsgált heteroszexuális férfiak, és jártasabbak a heteroszexuális nőkre jellemző beszéd témákban, továbbá jelzőhasználatuk, körülírásaik, intim nyelvhasználatuk nagyon hasonló, vagy egyes esetekben megegyezik a vizsgált heteroszexuális nők mintájával. A vizsgált homoszexuális nők ugyanakkor intim beszéd témákban tartózkodóbbak, leírásaik kevésbé precízek, nem részletesek, és nyelvileg sem mindig olyan gazdagok, mint a heteroszexuális nők, így inkább a vizsgált heteroszexuális férfiakkal mutatnak hasonlóságot. Megállapítás: amíg nyilvános beszéd témák esetében minden vizsgálati csoport hasonló nyelvváltozatot használ, addig a bizalmas nyelvhasználat esetében kimutatható különbségek vannak nők és férfiak között, az általam vizsgált homoszexuálisok nem a biológiai, hanem a társadalmi nem alapján választanak nyelvi kódot.

HIDAS JUDIT

Budapesti Gazdasági Főiskola, Külkereskedelmi Főiskolai Kar

A látens nemi diszkrimináció megjelenése a megszólításokban, a hivatkozásokban és az utalásokban: magyar, német, észt, japán és kínai példák

Vélhetnénk, hogy a modern korban modern gondolkodású közszereplők és médiaszemélyiségek diskurzusaikban és megnyilatkozásaikban mentesek mindenféle nemi diszkriminációtól. Noha a szándékot nem vonhatjuk kétségbe, de a sajtóból, a

hangzó médiából, és egyéb közszereplést rögzítő dokumentumokból kiviláglik, hogy ettől még messze van nem csak a magyar, de számos más társadalom is – akár Európában, akár a Távols-Keleten. A magyar, német, észt, japán és kínai narratívákból vett példák az előadás azt bizonyítja, hogy látens módon a nemi diszkrimináció valamennyi vizsgált társadalomban jelen van – amit elsősorban a megszólítások, a hivatkozások és utalások nyelvi manifesztációiban érhetünk tetten. Az előadás a nyelvi bizonyítékok mögé nézve törekszik annak a vizsgálatára és egyben megértésére, hogy mindez miért alakult így, miért áll ellen a közhasználat e megkülönböztetés megszüntetésének, és hogy az egyes társadalmak hogy kezelik e jelenséget. Rámutat azokra a civil és intézményesített akciókra, amelyek a megoldásra tesznek kísérletet. Végül felteszi azt a sokak által megfogalmazott kérdést is, hogy miért fontos e látszólag periférikus probléma felvetése.

HUSZÁR ÁGNES

PTE, BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskola

Mit keres egy ilyen aranyos hölgy a politikában avagy miért ne lépünk bele a pozitív előítélet csapdjába?

A foglalkozásuk vagy státusuk alapján szociális kontrollfunkciót betöltő nőket gyakran érik *negatív előítéletek* alapján megfogalmazott bírálatok. Ezek lényege az, hogy a nők, úgymond, nem alkalmasak ilyen funkciók betöltésére, nem rendelkeznek, fiziológiai stb. okokból nem is rendelkezhetnek a megfelelő kompetenciákkal. A szociálpszichológia újabban számot vet az ún. *pozitív előítéletekkel* is. Ezek abban nyilvánulnak meg, hogy egy csoportot egy másikkal szemben különbnek, jobbnak tekintenek. Pozitív előítéletek a gender által polarizált térben is megjelennek. Ilyen értelemben beszélnek Glick és Fiske (2001) jóindulatú szexizmusról. A kétfajta előítélet-típus egymást kiegészítő, komplementer viszonyban áll egymással. Az az állítás, hogy a *férfiak kreatívabbak, mint a nők* (pozitív előítélet), azt implikálja, hogy *a nők kevésbé kreatívak, mint a férfiak* (negatív előítélet). Az előadás a nőket preferáló pozitív előítéletes megnyilvánulásokra mutat be példákat a magyar médiából. Az ún. jóindulatú szexizmuson belül mind a három tipikus megjelenési módról: a védelmező paternalizmusról, a komplementer nemi megkülönböztetésről és a heteroszexuális intimitásról szolgáltat példákat. A példák azt bizonyítják, hogy a nők iránt megnyilvánuló patronáló, szubjektíven pozitív irányultság a negatív előítélethez hasonlóan gyengíti a nők elfogadását a szociális kontrollfunkciót megtestesítő foglalkozási és státusszerepekben. Ezzel pedig hozzájárul a nők és férfiak társadalmi egyenlőtlenségének fennállásához.

JUHÁSZ VALÉRIA
SZTE JGYPK, Magyar Nyelvi Tanszék

Az identitás dzsenderkonstrukciói az iwiw adatlapján található szabadidő-tevékenységek leírásai alapján

A hazai internetes kutatások a nyelvészet területén még igen hiányosak, különös mértékben szociolingvisztikai módszereket, szemléletet illetően. Az internetezők nemét, korát, foglalkozását, lakóhelyét megtudni nehezen lehetséges, és akkor is sokszor bizonytalan adatokhoz jutunk az álnevek nemi besorolhatósága alapján. A neten található egy úgynevezett iwiw (korábban wiw) ismeretségi hálózatot építő honlap. Az iwiw adatrendszeréből – ha a kutató tagja a rendszernek – lehetőség van arra, hogy – az adatközlők anonimitásának megtartásával – olyan nyelvi anyaghoz jusson, ami az iwiw sajátos rendszeréből és jellegéből kifolyólag nagy megbízhatósággal tartalmaz szociológiai adatokat is. A nyelvi anyag és az adatközlő neme, kora, esetleg iskolázottsága, illetve lakóhelye korrelációba is állítható egy megfigyelői paradoxontól mentes, spontán nyelvhasználat leírásának értékelésekor. Az iwiw adatrendszerében lévő felhasználók adatlapján kvótás mintavételi eljárással a szegedi lakosok körében 1000-nél (488 férfi és 512 nő, 14-től 40 éves korosztályig) figyeltük meg, hogy a nők, illetve a férfiak mennyire sztereotipikus szabadidő-tevékenységekhez igazítják válaszaikat az adatlapjaikon. Kísérletet tettünk a 14-25 és a 26-40 éves korosztály tipikus válaszainak elkülönítésére és tipologizálására, valamint a családos és független adatközlők szabadidős tevékenység általi homlokzatainak felvázolására. Elemzésünk során arra voltunk kíváncsiak, hogy a különböző korú családos és független férfiak és nők mennyire igyekeznek megfelelni a sztereotipikus női és férfi ideálnak a szabadidő-tevékenységeik válaszaik alapján.

KEGYESNÉ SZEKERES ERIKA
Miskolci Egyetem, Német Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszék

Fordítás, fordítók, identitáskonstrukciók

A Biblia feminista szempontú újrafordításának kísérlete jelentős hatással volt napjaink fordítási gyakorlatára. E kezdeményezés nyomán a társadalmi nem koncepciója is bekerült a fordítók látókörébe, a társadalmi nem problematikájára való fogékonyság/érzékenység is részét képezheti, és részét is kell, hogy képezze a fordítói kompetenciáknak. Az előadásban áttekintem a női szempontot is érvényesítő Biblia fordítások eredményeit, a köréje csoportosuló feminista elkötelezettségű fordítói műhelyekben kialakult fordítói stratégiákat, valamint példákon keresztül szemléltetem, hogy a gyakorlatban hogyan jelenik meg a gender-szempontra különböző nyelvekből történő fordításokban. A példák alapjául egyrészt ún. revidiáló vagy asszertív stratégiákat alkalmazó fordításokból származó szövegek szolgálnak, másrészt a címadás és a szójátékok területéről veszek példákat annak igazolására, hogy az előbbi két fordítási művelet a „feminista fordítás” leggyakrabban alkalmazott retorikai fogásai is egyben. Nem vitás, hogy a Biblia és az irodalmi alkotások újrafordításai, valamint a feminista fordítók szövegei ugyanazt a célt követik: az

olvasó, a befogadó én-fogalmára, identitására kívánnak befolyást gyakorolni. A fordítás kapcsán azonban nem tekinthetünk el a fordító identitásától, énképétől sem. Ez is befolyással lehet a szöveg alakulására, éppúgy, mint a fordító neme. Ha például ugyanazt a verset egy férfi és egy női fordító is lefordítja, természetes, hogy a fordítási folyamat produktuma különböző lesz. Miben áll ez a különbözőség? Az előadásban erre is kitérek, néhány versfordítás összehasonlító elemzésével. Végezetül a fordító, fordítás és identitáskonstrukciók összefüggését vizsgálva egy fordítói projektről és annak tapasztalatairól adok számot, melyekre egy gender témájú szakszöveg fordítása közben tettünk szert. Ebben az esetben a szöveg gyakorolt hatást a fordító identitására. Mint a fentiekből is kiderült, az előadás célja azon dimenziók körülgörzése, ahol a fordító, mint szubjektum és a fordítás, mint szubjektív tevékenység kapcsolatba, pontosabban valamilyen módon kölcsönhatásba kerül az identitás alakulásával, változásával, fejlődésével.

KÉRCHY ANNA ÉS KOLLER NÓRA
SZTE BTK, Angol Tanszék, University of Hull

Szemtelen nemtelen. Transzgender identitás és tapasztalat

Dolgozatunkban az identitás és tapasztalat kategóriáit a transzneműség vetületében kívánjuk (újra)értelmezni. A transzgender gyűjtőfogalma a biológiai nem által meghatározott, kötelezően előírt társadalmi nem és a megélt, felvállalt nemi identitás, illetve szexuális preferencia közötti ellentmondásra, feszültségre utalva az önazonosságot szabály(ozha)ta(t)lan, dinamikus aktusként, általános izgatottságot kiváltó jelenségként tételezi. A transzgender értelmezései szerteágazóak. Az ideológiailag befolyásolt, norma-teremtő természettudományos, orvosi diszkurzusban betegségként, patológikus elváltozásként (GID: nemi azonosságtudat rendellenességként, nemi diszfóriaként) artikulálódik. A populáris közbeszédben veszélyforrásként jelenik meg. A konvencionális közhelyek szerint a transznemű a szexuálisan túlfűtött, kontrollját veszített, AIDS-szel fenyegető, rémíztető másik, olykor izgató egzotikum. Sokatmondó, hogy legutóbb hatalmas botrányt váltott ki, mikor a Mattel Barbie honlapján egy kislányoknak szóló kérdőívben az eldöntendő születési nemnél a “lány” és “fiú” mellett a “nem tudom” is megjelent alternatívaként. A posztstrukturalista filozófiában az 1990-es évektől a transzgender maga a szubverzió megtestesítője: Judith Butler óta a parodikus drag performansz gender-defamiliarizációja politikai potenciállal bír, amire Sandy Stone manifesztációja nyomán élhető alternatívaként láthatunk magunk előtt. Napjaink divatvilágában és a kortárs művészetek számára a transzgender nem csupán ön(h)arckép-motívum vagy stílus-teremtő eszköz, hanem – képzavarral élve – fricska a néző és a hatalom fegyelmező, jelentésbe-záró tekintetének. Vizsgálódásunk célja tehát a transzgender kortárs “keretbe zárt” illetve “szemtelen” reprezentációinak, illetve a transzgender identitás és tapasztalat identitáspolitikai, testpolitikai, etikai, illetve narratíva-dekonstruáló lehetőségeinek feltárása.

KÉRCHY VERA
SZTE BTK, Irodalmi Doktori Iskola

Identitás-konstrukciók a *Personá*-ban és a *Persona* által

Bergman *Personája* csak látszólag egyszerű “felmondója” a női identitással, női reprezentációval foglalkozó elméleteknek. A történetben megjelenő társadalomból kilépő, néma nő(k) a történet szintjén ismétlik a feminista irodalomkritika metaforáit, a (film)nézés központi szerepe pedig a film metaszintjén jeleníti meg a tekintet fogságában tartott nő problematikáját. A film textuális nyitottsága okán a totalizáló “férfi” és heterogenizáló “női” olvasat mellett kínálkozik egy harmadik értelmezési model is, mely mindkét előzőt zátonyra futtatja. Az anyát néző/értelmező gyerek (ös)jelenete az arcadás és arcrombolás révén a szétolvasás nélküli összeolvasás és az összeolvasás nélküli szétolvasás lehetetlenségét viszi színre, és nyújt a “férfi”-“női” szexualizált oppozíción túllépő alternatívát a (mozi)nézést egyértelműen maszkulin erotikus élvezetként elgondolt Mulvey-féle elmélethez képest.

MOLNÁR CSILLA

BEPK, Magyar, Idegen Nyelvi és Nemzetiségi Intézet

Női/férfi az esztétikai beszédben és tapasztalatban

Tervezett előadásomban egy esztétikai vizsgálódás nyomán adódó tapasztalat dinamikájáról szeretnék beszámolni. Abban az esetben, ha a női/férfi beszéd differenciájának analizését megpróbáljuk az esztétikában érvényesíteni, két lehetőség adódik: az egyik esetben a modernség esztétikájának Kanttól számított kezdeteit bizonyos patriarchális diskurzusokkal való összefüggésében bíráljuk, vagy a másik esetben a modernség esztétikájának egészét, tulajdonképpen az esztétikát magát minősítjük patriarchális diskurzusnak és vetjük el egészében, ennek minden következményével együtt. Ahogy Luce Irigaray megjegyzi, a patriarchális hagyomány eltörölte a leszármazás feminin nyomait, így viszont az eredethez való viszony vált egyoldalúvá és torzzá. Ez az esztétikának arra az újkorban megerősödő diskurzusára is vonatkoztatható, amely Alexander Baumgarten és mások műveiben is az alkotót a teológiai hagyományból kölcsönzött, egyfajta isteni teremtő mivolttal ruházta fel. Talán nem kell külön hangsúlyozni, az így átemelt isteni attribútumok egy patriarchaként elképzelt Teremtőre vonatkoznak. Gayatri C. Spivak a foucault-i hatalomfelfogást a dekonstrukció nyomán továbbgondolva beszél a hatalom mint név jelöltté alakításáról, majd ennek grafematikus eltörléséről. A nő itt úgy jelenik meg, akit nem lehet elképzelni, mint szó szerinti jelöltet, aki a megmagyarázhatatlan mást képviseli, és akit a feminista beszédben úgy kell kettéosztani, hogy „magunkat, mint megnevezőket, ne csak mint megnevezetteket lássuk.” A szerző szerint az ilyen értelemben vett női név a kortársi kolonializmus alávetettjének irányába mozdult el a nyolcvanas évek végétől a kilencvenes évek közepéig. Ez utóbbi megjegyzés bennünket is arra készítet, a hatalomnak a nő nevére vonatkoztatott, majd ennek nyomszerűségét eltörlő, dekonstruáló felfogását megkíséreljük összefüggésbe hozni a posztkolonialista diskurzussal.

P. BALOGH ANDREA
SZTE BTK, Angol Tanszék

Nőies és/vagy férfias? Lesbikus identitások és a liberális feminista tudománypolitika

A magyar tudományos feminizmus arculatának kialakítására, jellemzőinek és jellegzetességeinek meghatározására számos kísérlet történt a politikai rendszerváltás óta. A törekvéseket elemezve megállapíthatjuk, hogy az intézményesülő magyar feminizmust legmarkánsabban az (angol nyelvű) liberális feminista gondolkodásmód formálta. A feminista kritikák szívesen alkalmazzák a gynokritikai megközelítést; annak előfeltevéseit, nő- és férfi-képét gyakran veszik alapul és kiindulásul. Központi helyen áll a női tapasztalat, női nézőpont és női identitás fogalma, mint önálló, a férfiéától különböző, de azzal egyenértékű lét- és tudásforma ebben a gondolatrendszerben. Dolgozatom a magyar gynokritika nő-képének és női tapasztalat fogalmának kritikai átgondolására tesz kísérletet a kilencvenes években nyugaton kibontakozó lesbikus és queer kritikai olvasatok fényében. Következésképpen a szexualitás és identitás meghatározásának kérdései, valamint a szexuális vágy, szexualitás és a női identitás között felállítható viszonyrendszerek képezik érdeklődésem tárgyát. A magyar intézményesülő tudományos feminista diskurzus női tapasztalat és női identitás fogalmának heteroszexista vetületét szándékozom megvitatni. Azt vizsgálom, hogy a gynokritikai szemlélet hogyan küszöböli ki azt, hogy a nem-heteroszexuális női életformák tudományosan elgondolható női tapasztalatként és tudásként jelenjenek meg a tudományos térben. Az a kérdés érdekel, hogyan lesz tolerálhatatlan és nemkívánatos a lesbikus butch identitáspolitika a női jelleget hangsúlyozó tudományos feminista gondolkodás- és beszédmódban. Ezzel egyidejűleg a butch/femme identitáspolitika kérdését vizsgáló tudományos vita megfigyeléseit is megkísérlem bevonni dolgozatom érvelési terébe.

PÉCSI KATALIN
Holokauszt Emlékközpont, Budapest

A női tapasztalat és elbeszélésmód a holokauszt-emlékezésben

Sokak szemében eleve furcsának, erőltetettnek, vagy egyenesen gyanúsnak tetszik már maga a kérdésfelvetés is: már miért éltek volna át *mást és másképpen* a nők, mint a férfiak?! Szabad-e a holokauszt-tapasztalatot férfi-nő kérdésként polarizálni s ezzel esetleg azt sugallni: a nők *többet szenvedtek*, netalán *jobban viselkedtek*? Hogy „méricskélhetnénk a szenvedést”? Az elmúlt 60 évben zömében férfiak írtak a holokausztról – az általuk megismert, híressé vált holokauszt-narratívák viszont nyilvánvalóan nem mindig az *“általános emberiről”* beszélnek, hanem többnyire inkább csak a *férfitapasztalatról*. Hogy milyen volt a táborban terhes nőnek, vagy anyának lenni; menstruálni, vagy nem menstruálni többé; rettegni a megerőszakolástól, vagy megerőszakolt nőként élni tovább – erről nyilván a nők tudnak (és tudnának még) mesélni. A női történetek *másságát* leginkább akkor kezdtünk el méltányolni, amikor az *oral history* gyűjtők ráirányították a figyelmet a *nőkre mint mesélőkre*. Ez lett a túlélőnők igazi műfaja is: a *tanúvallomás*. Megjelentek

végre túlélők megrázó naplói és memoárjai is – bár az irodalmi és béke Nobel-díjas írók és gondolkodásformáló értelmiségiek azonban többnyire továbbra sem ők. A női látásmód és elbeszélésmód kapcsán a kérdéseink: más tapasztalataik (is) voltak-e a holokausztot túlélő nőknek, mint férfitársaiknak? Máshogy mesélnek-e a nők a maguk „élményeiről”, mint a férfi elbeszélők? A választ arra keresem tehát, hogy a „női témák”, értékek, viselkedésmódok hogyan jelennek meg a női túlélők elbeszéléseiben. Elemzésemhez *Bruck Edith*, *Ember Mária*, *Magyar Judit* és *Aranka Siegal* memoárjait használom.

RAÁTZ JUDIT

ELTE BTK, Budapest

Lieber Kati ura vagy özv. Bármi Áronné? A nemi identitás megjelenése az internetes nicknevekben

A számítógépes kommunikáció egyre nagyobb szerepet kap mindennapi életünkben. Számatalan lehetőségünk van a világháló segítségével ismerős és ismeretlen emberekkel beszélgetni, véleményünket, gondolatainkat kifejezni. Az egyik közkedvelt beszélgetési hely és mód az IRC (Internet Relay Chat), amely tulajdonképpen egy virtuális találkahely, ahol a Föld bármely pontján tartózkodó emberek összejöhetnek, kommunikálhatnak egymással. Az egyes fórumokra való belépés feltétele a felhasználónév, vagy közismert nevén „nick” választása, amely szükséges ahhoz, hogy a jelenlévők meg tudják különböztetni egymást a monitoron. Ebben a virtuális térben az azonosítást szolgáló „nicknevet” minden esetben használója választja. A névformának egyetlen kritériuma a megadott karakterszám, illetve, hogy a fórumon ne szerepeljen még egy ugyanolyan. Így az internetes önnévadásnak igen sokféle változata, formája alakult ki már eddig is. Előadásomban – a hazai és a nemzetközi szakirodalom eredményeit, a névadók bejegyzéseit, önvallomásait is felhasználva – arra keresem a választ, hogy ezek az azonosítást szolgáló névalakok mennyire tükrözik a névviselők egyéniségét, mennyire fejezik ki nemi hovatartozásukat, mennyire nyilvánulnak meg a névalakokban a nemekre jellemző sajátos tulajdonságok, illetve a választott nevek milyen mértékben tükrözik a hagyományos névadás nemekre jellemző sajátosságait. Az általam megvizsgált több fórum, több száz nick-névviselő adatai és válaszai alapján megpróbálom megfogalmazni azokat az általánosan eltérő sajátosságokat, amelyek a nemek közötti névválasztásban fellelhetők és jellemzőek ebben az új névtípusban.

ELIISA PITKÄSALO

BDF, Uralisztikai Tanszék

A *Kalevala* feminista szempontú átírása

Johanna Sinisalo kortárs finn író nő második regényében érdekes kísérletre vállalkozik: a Kalevalát, a finn eposzt írta át a mai társadalmat ábrázoló regényében. 2003-ban jelent meg *Sankarit* (A hősök), amelyen keresztül Sinisalo a terrorizmusról, családon belüli erőszakról, a technológiai fejlődés hátrányairól, az új

maszkulinitásokról, a nő új szerepeiről szóló aktuális vitákhoz csatlakozik. Előadásomban a regény két szereplőjének viszonyára koncentrálok. Oona és Rex hevesen pörgő életmódunk szüleménye. Mindkettő a mitológiai megfelelőjéhez (Aino, Väinämöinen) hasonló döntéseket hoz, de a *Sankarit* szereplői az új szerepek adta feladatokkal bajlódnak. Az író kifejezésmódjával mutatja az utat a kutatónak: a mítoszok újraírásával, a fantáziaelemek beiktatásával és a szimbólumok használatával irányítja az olvasót a regény elemzésére, feminista fantáziaként, illetve spekulatív fikcióként. Ezen értekezésemben azt szeretném vizsgálni, milyen módon mutathatók ki a szembetűnőnek értékelt fordulatok „hagyományos”, valamint feminista olvasaton keresztül. Pontosabban azt kutatom, a kutató hogyan tudja egyrészt külön tartani, másrészt szükségszerűen kombinálni a különböző metodológiai eszközöket, illetve a megközelítési módokat.

SÉLLEI NÓRA

DTE BTK, Angol Tanszék

Szappanopera és női tapasztalat – férfi irodalmárok tükrében

Két szöveget elemzek, mindkettőt akadémiai doktor irodalmár írta. Az egyik a *Debrecen* hetilapban jelent meg, a másik az *Alföld*-ben, azaz az egyik egy tömeglapban, a másik egy elit irodalmi folyóiratban. Közös jellemzőjük azonban, hogy mindkét szöveg olyan retorikával operál, amelynek következtében a nőiségnek, a női tapasztalatnak és a női kultúrának (részben mint szappanoperának) a beszélő által tételezett trópusára építve a szövegek teleológiája egyértelműen arra irányul, hogy meghúzzon bizonyos beszédmódbeli, illetve kulturális határvonalakat, melyek megerősítik a magas- és populáris kultúra, illetve a „normális” és a feminista írásmód és irodalomkritika közötti válaszfalakat. S teszik ezt reflektálatlan alapfeltevések és szövegbeli zárványok, valamint elszólások révén. Részbe ez annak a hatalmi viszonyrendszernek, amelynek számára a nő, a nőiség, mi több – Andreas Huyssen gondolatmenetét követve – a feminizmus továbbra is a kultúrának (és nemcsak magaskultúrának, hanem a domináns kulturális intézményrendszer egészének) a másikkaként íródik a lényegileg ugyanazokat a toposzokat és figurákat ismétlő jelölőfolyamatok eredményeképpen. A nőnek, a feministának a pozicionáltsága tehát továbbra sem kétséges: ott kísérti az öndefiníciója révén önmagát androcentrikusnak és homogénnek feltüntető hegemon rendet, amely ugyanakkor éppen a homogenitás illúziójának a fenntartása érdekében érzi minduntalan szükségét annak, hogy elhatárolódjon önmaga másiktól: a nőiségtől – pontosabban az ezen beszédmód szerint létrehozott és létrehozható nőiségtől és női tapasztalattól –, és valahányszor a kényelmes homogenitás illúzióját fenyegeti a nőiség, visszategye azt az őt megillető helyre. A két szöveg szövegközeli olvasata azért is igen tanulságos, mert arra is következtetni enged, hogy a női tapasztalat mint kulturális (férfi)konstrukció lényegileg nem különbözik a domináns kultúra populárisabb és elitregiszterei által létrehozott képzetekben.

MALGORZATA SUSZCZYŃSKA

SZTE, BTK, Angol-Amerikai Intézet

Felnőtt magyar férfi és nő beszélők bocsánatkérését értelmező önreflexiói

Az előadás magyar felnőtt beszélők önreflexióit vizsgálja, melyben arról beszélnek, milyen szerepet tölt be életükben a bocsánatkérés beszédaktusa. Az adatközlő 9 nő és 4 férfi középiskolai angoltanárok, akik önként vállalkoztak arra, hogy a bocsánatkéréssel kapcsolatos emlékeikről, tapasztalataikról beszélgessenek velem. Az interjúk elemzésekor a következőkre koncentráltam: az érintett beszélők szerepe a bocsánatkérés végrehajtójaként és címzettjeként, a bocsánatkérést kapó és adó beszélő identitása, a bocsánatkérést kiváltó vétségek típusa, valamint a kapcsolat helyreállítását célzó megnyilvánulás bizonyos eleminek (szemrehányás, bocsánatkérés, a gesztus elfogadása vagy elutasítása) megléte vagy hiánya, illetve a bocsánatkérés általános hatása a kapcsolatra a későbbiekben. Az interjúk arra is rávilágítanak, hogy a bocsánatkérések úgynevezett harmadik személyek esetében, különösen családi környezetben, emlékezetes eseménynek bizonyultak és számtalan családi kibékülés-történet anyagául szolgálnak. Noha az interjú során szerzett adat „nem természetes” módon generálódik, a beszélő bocsánatkérésre vonatkozó elvárásairól, számára való értékéről nélkülözhetetlen felismerésekhez juthatunk a bocsánatkérés kontextusfüggőségét illetően.

SZAMOSI BARNA

Miskolci Egyetem BTK, Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék

Gender-identitások kifejeződése Pedro Almodóvar filmjeiben

Pedro Almodóvar filmjeiben megkérdőjelezi a nő és a férfi dichotóm kategóriaként való értelmezését. Előadásomban a női és a férfi identitás performanciaként történő megjelenését mutatom be néhány kiválasztott Almodóvar-alkotás alapján. A társadalmi nem, az etnikum és a nyelv kapcsolatát vizsgálom a választott filmszövegekben. A kritikai multikulturalizmust jellemzem elsődlegesen, hiszen az idegenség és azon folyamatok melyek által az „idegenek” befogadása szimbolikus és strukturális elhelyezése megtörténik, a multikulturalizmus diskurzusának köszönhetően került új megvilágításba. Az idegenség szerkezetének elemzése az identitás szempontjából megkerülhetetlen. Az identitás elemzését, valamint az identitásról kialakult három legfontosabb nézőpontot, különös tekintettel a posztmodern szubjektum bemutatására, a vizsgálat célkitűzése indokolja. A kilencvenes évekig a genderkutatás irányzatai a társadalmi nemek konstrukciójának egyes csoportokon belüli jellegzetességeire helyezték a hangsúlyt, ezzel szemben a kilencvenes évek performatív elméletei az egyént helyezik előtérbe, ennek következtében a társadalmi nem fogalma is átértékelődött. A performatív elméletek egyik alapköve, hogy az identitások részben a nyelvhasználat során, az abban megfogalmazott jelentéseket elfogadva vagy elutasítva alakulnak. Empirikus vizsgálatom során a konverzációelemzés módszerét alkalmaztam, a filmszövegeket transzkribálás szabályai szerint rögzítettem. A dolgozatban azt a nyelvészeti álláspontot bizonyítom, hogy csak részben alkotjuk mi magunk gender-identitásunkat, részben társadalmi nemi identitásunkat az a környezet biztosítja számunkra, amelyben

élünk, miközben azonosulunk bizonyos társadalmi szerepekkel, másokat elutasítunk, egyszóval viszonyulunk a gender-szerepekhez és bizonyos társadalmi szerepekhez.

TATAI ERZSÉBET

MTA, Művészettörténeti Kutatóintézet

Női identitások a kortárs fotográfiában

Szabó Benke Róbert: *Hajadonok* című fotósorozatának elemzésével szeretnék hozzájárulni egyfajta „női” identitás egyfajta „férfi” reprezentációjának értelmezéséhez. Szabó Benke 38 független, önálló nőről készített fényképeivel létrehozott egy csoportot (egy virtuális közösséget), amivel a szingliség különös parafrázisát teremtette meg. Elemzésem során arra keresem a választ, hogy a nyilvánvalóan konstruált fényképek vajon mennyire konstruálják meg magát a valóságot, hogy miféle tapasztalat motiválta a szerzőt sorozatának elkészítéséhez, illetve hogy a munka során szerzett tapasztalatok hogyan formálták az ő identitását (a másokról és önmagáról alkotott nemi identitásképét). Szabó Benke, miközben reprezentál, valami mást is tesz. Judith Butler érvelése alapján a kifejezés (a nem megnevezése) performatív aktus; a nemi identitást épp azok a kifejezések konstituálják, amelyeket annak eredményének tartanak. A fotózás – mint speciális képalkotási és kifejezési mód – különösen alkalmas a reprezentáció és konstrukció összetett kapcsolatának elemzésére; és – a nemi identitás tekintetében – a képi és képen kívüli valóság szövevényes viszonyának vizsgálatára. Szabó Benke fotósorozatát olyan művészek munkáinak kontextusában mutatom be, akik valamennyire hasonló, vagy épp eltérő módon foglalkoznak a társadalmi nemi identitás és nemi szerepek kérdésével is. A különbségek teszik láthatóvá, hogy miféle női identitásokat teremtenek más művészek, miféle társadalmi nemi szerepeket konstruálnak, illetve de(kon)struálnak, és ezt hogyan teszik. Például Imre Marianna, Benczúr Emese a 90-es években a technikán keresztül, Nagy Kriszta saját testének és szerepjátszásainak bemutatásmódjával, Janine Antoni, Gőbolyös Luca különböző testek fotózásával, Eperjesi Ágnes sztereotipizált képsorokon át és Fabricius Anna szerepet reprezentáló szituációk lefényképezése által problematizálja a nemi identitást.

TÓTH EDINA

A társadalmi nem megjelenési formái a magyar nyelvben

Előadásomban azt szeretném bemutatni, hogy a társadalmi nem milyen nyelvi szinteken, milyen formákban jelenhet meg a magyar nyelvben. Vizsgálatomban olyan tanulmányok módszerét követem, melyek a társadalmi nem kifejeződési lehetőségeit a nyelvtani nem kategóriáját nem tartalmazó nyelvekben (mint pl. a törökben, a finnben) kutatják. Ezen kutatásokat követve mutatom be egyrészt a magyar nyelv láthatóan prezentált, ún. *overt* genderkategóriáit, melyek a lexikai nem kategóriáját, a morfológiai genderjelölést, a szemantikailag és morfológiailag gendersemleges személyt jelölő szavakból és genderinformációt tartalmazó kifejezésekből álló

kombinált formákat és a szemantikailag kettős, vagyis „hamis genderkategóriájú” szavak osztályát ölelik fel. Másrészt egy rövid empirikus tanulmány keretén belül azt vizsgálom, hogy a magyarban is fellelhető-e egy rejtetten jelenlevő (*covert*) genderkategória. A tanulmány két feladatcsoportot tartalmaz, az első feladatcsoport segítségével morfológiailag és szemantikailag gendersemleges személyt jelölő szavak esetleges rejtett társadalmi nemét próbálom a felszínre hozni, a második feladatcsoporttal pedig azt vizsgálom, hogy a rejtett genderkategória mennyiben tekinthető – társadalmi meghatározottsága mellett – nyelvi kategóriának. Az empirikus tanulmány eredményei azt mutatják, hogy a rejtett genderkategória a magyarban is megtalálható, a nyelvi recepcióra és a nyelvi produkcióra hatással bíró kategória. Jellemzői megegyeznek más genus nélküli nyelvek rejtett gender kategóriáival, tehát követik az explicit genderkategóriáknál is megfigyelt aszimmetriát, mely szerint a férfi kategória tekinthető a normának, azaz a férfi az alapértelmezett nem.

TÓTH ZOLTÁN

SZTE BTK, Irodalomelméleti Doktori Iskola

Egy pragmatista pornográfia-kritika esélyei

Előadásomban egy pragmatista pornográfia-kritika alkalmazhatóságát, relevanciáját, életképességét vizsgálom. A „pragmatista” kifejezésnek ebben az összefüggésben két eltérő, de mégis összefüggő jelentését tartom a legfontosabbnak a pornográf képiség tapasztalat- és identitásformáló erejének a kérdésében. Ezek a jelentések egyben a vizsgálat irányait is kijelölik. Az egyik ilyen irány a shustermani pragmatista esztétika bevonása a pornográf reprezentációk számtalanszor kárhozott performativitásának a vizsgálatába. Ez két szempontból is produktívnak tűnik, ha a tapasztalat vezérfonalán haladunk: a schustermani elgondolásokat követve valóban elkerülhető-e, hogy az empirikus etnográfiai kutatások csapdájába esve a pornót egy bizonyos osztály, populáció externális kultúrájának lássuk és „kutatói felsőbbrendűségünk” okán elvethessük annak kérdését, milyen szerepet játszik a pornográfia a kutatók, értelmiségiek szubjektív élményében, tapasztalatában? Másrészt az is kérdés, hogy Schusterman testalapú szomaesztétikája, a pornográfia tapasztalat-központú megközelítése elegendő-e ahhoz, hogy túljussunk a hagyományos esztétikai/gyakorlati, esztétikai/kognitív dualizmusokon, különösen akkor, ha tiltott vagy stigmatizált reprezentációkról van szó? A pragmatista kifejezés másik jelentésében azoknak a pornográfia-kutatásoknak a jelzője, melyek az egyéni tapasztalatok gyűjtésére alapozó szociológiai indíttatású és/vagy tartalomelemző módszereket tartják megfelelőnek a pornó szexista ideológiájának, és fallokrata működés módjának a felderítésére. Előadásomban arra kérdezek rá, milyen nehézségei és buktatói vannak egy ilyen módszertannak. Detektálható-e egyáltalán a pornófogyasztó tapasztalata? S ha meg is tudunk állapítani ilyen tapasztalástípusokat, akkor a pornográf alkotás médiumát, a közvetítés mediális körülményeit vizsgáló reprezentációkritikai vizsgálatok megalapozottan diszkvalifikálják-e ezeket a tapasztalati formákat a pornográf alkotások elemzéseiből?

VALUSKA LÁSZLÓ

ELTE BTK, Összehasonlító Irodalomtudomány Doktori iskola

„A haláloból nő ki az írásom” – A test és a halál mint nyelvi konstrukciók a kortárs magyar irodalomban

Ha az ember egyszer közelről látta valakinek a halálát, soha többet nem felejt, ahogy a test elcsontosodik és gyűrött bőrré válik, miközben az egyén még egy korai testtapasztalat birtokában él. Megélni az átváltozást, az elmúlást, ez a halál. Az identitástapasztalat egy határhelyzetét, a test, halál és nyelv viszonyát vizsgálom Nádas Péter *Saját halál* és Esterházy Péter *A szív segédigéi* című szövegeiben. Az emberek nem mernek szembenézni az elmúlással, félnek tőle, hiszen feldolgozhatatlan saját nem-létünk elgondolása. A betegség és a halál olyan kiemelt pillanatai életünknek, amikor képesek vagyunk szembenézni azzal, hogy hús, szövet, ín és vér vagyunk. Előadásomban Schilling testszociológiai elméletének segítségével irodalmi szövegekben vizsgálom, hogyan hozza létre a nyelv a testről, a halálról vagy a nemiségről szóló diskurzusokat. A végállapotban mennyire meghatározó az, hogy férfiak vagy nők vagyunk? Milyen uralkodó sztereotípiák határozzák meg a testet, a betegséget vagy a halált? Korunk társadalma mindennél koncentráltabban fordítja figyelmét saját testére: színesíti, alakítja, átszabatja, mivel mindenki tisztában azzal, hogy identitásunk alapja saját énképünk stabilitása. A test átalakulásával labilissá válik identitásunk, sőt, az átalakulás önkéntelenül is új identitásokat konstruálhat. A testünk vagyunk, vagy a *testeink* vagyunk? Hiszen napról-napra változunk, és akkor már soha nem leszünk olyanok, mint annak előtte. Test és identitás szétválaszthatatlan.

ZERKOWICZ JUDIT

ELTE BTK, Angol Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék

Tanár úr/Tanárnő: interjú két angoltanárral

A tanári identitás alakulása különösen érdekes olyan történelmi időszakokban, amikor a tanított tárgy megítélése változik. Magyarországon az angol nyelv tanítása a majdnem teljes visszaszorítottságból az élvonalba került, mind a tanárok és diákok létszámát, mind az óraszámokat, és főleg a nyelvhez való hozzáférhetőséget tekintve. A változás okai jól ismertek: imperialista nyelvből az angol világnyelvvé lépett elő, tehát nem csupán ideológiai párfordulás következett be, hanem az angol nyelvtudás használati értéke is más ma, mint volt nem is olyan régen. Hogyan éli meg szakterületének ilyen rohamos fejlődését két kollega, egy nő és egy férfi? Miként alakul szakmai identitásuk az indulástól a mai napig? Miként alakítják identitásukat a velük készült életrajzi interjúban? Esetük természetesen egyedi eset, az elemzés nem az általánosításra törekszik, hanem a stilisztika és a diskurzuselemzés eszközeivel megpróbál a sorok között olvasva kapcsolatot teremteni az egyén és családi háttere, a szakmai célközönség és az együttműködő közösség között. Természetesen a szakma módszertani fejlődése és a technikai haladás is befolyásolja a képet, de ezúttal a gyors változások szereplőihez való viszony vizsgálata kiemelt jelentőségű. Sokat elárul, hogy vajon a cselekvés alanya vagy tárgya a beszélő, milyen erőviszonyokat,

hasonlóságot vagy különbséget érzékel a vele kapcsolatban állók és saját maga között. Az életrajzi interjú alkalmat ad arra, hogy megkérdezzük, miért választotta a hivatásául az angoltanítást a tanár úr és a tanárnő, és változott-e “küldetésük” az évek során? Mindketten régen vannak a pályán, mindketten nagy karriert futottak be, szakmai identitásuknak alakulása nem mentes egyéb társadalmi szerepeiktől, de mindenképpen az elmúlt évek szakmatörténeti változásai erősen hatnak rá. Az előadás két hosszabb idézetet elemez az interjúátiratokból: minden értelmezéshez formai elemekből kiindulva igyekszik bemutatni a tanár úr és a tanárnő szakmai identitásának a szövegben tükröződő formálódását.